

således ikke meget nyt, der bringes i denne studie. På et overordnet plan har forfatteren givetvis ret, når han i sin indledning (s. 12) påpeger, at skandinavisk historisk forskning i alt for høj grad anskuer udviklingen i 1800-tallet i

Skandinavien isoleret fra det øvrige Europa, men det eksempel, han bruger til at belyse sin påstand, er ikke særlig velvalgt.

Niels Amstrup

DET 20. ÅRHUNDREDE

Statsministeriet i 75 år. (Statens Informationstjeneste, 1989). 198 s.

Bogen er et jubilæumsskrift udgivet i anledning af 75-året for oprettelsen af statsministeriet, det vil sige strengt taget var det kun oprettelsen af et departementschefsembede, der fandt sted, og det var ikke i statsministeriet, men i konseilspræsidiat, som ministeriet stadig hed. Navnet 'statsministeriet' blev først indført i 1918.

Statsministeriets historie er historien om, hvordan skiftende departementschefer søgte at finde opgaver til ministeriet. Målet var at gøre ministeriet så stort, at den til enhver tid siddende statsminister ikke behøvede at have et fagministerium ved siden af statsministeriet. Det havde statsministrene frem til 1935; derefter har det kun forbigående været tilfældet bortset fra årene 1955-1958, da H. C. Hansen var både stats- og udenrigsminister. Et vendepunkt i statsministeriets udvikling indtrådte i 1964, da Jens Otto Krag brød med de hidtidige bestræbelser på at gøre ministeriets sagsområde større og i stedet tog initiativ til at overflytte hovedparten af de sagsområder, der på dette tidspunkt hørte til ministeriet, til andre ministerier. Statsministeriet fik efter denne reform først og fremmest status som sekretariat for statsministeren.

Udover at belyse selve ministeriets historie rummer bogen en lang række

artikler, der kaster lys over emnet fra alle tænkelige vinkler. Her skal særlig fremhæves tidligere boligminister Erling Olsens meget morsomme og usentimentale beskrivelse af forholdet mellem en statsminister og en fagminister og omvendt.

Bogen er smukt illustreret og ikke mindst farvebillederne fra Marienborg er en æstetisk fornøjelse.

Jørgen Fink

Henrik Skov Kristensen, Claus Kofoed & Frank Weber: *Vestallierede luftangreb i Danmark under 2. verdenskrig.* (Aarhus Universitetsforlag, 1988). 861 s.

Carsten Petersen: *Luftkrig over Danmark III. Jagerkontrol 1943-1945. Karup 1940-1945.* (Bollerup Boghandels Forlag, 1988). 95 s.

Tre unge historikere fra Aarhus har endevendt både britiske, tyske og danske arkiver for at finde materiale om den vestallierede luftkrigsførelse over Danmark under den anden verdenskrig, og de har sat sig grundigt ind i den særdeles omfattende litteratur om luftkrigen. Ud af dette er der kommet en tyksak på 860 sider i to bind, der uden nogen tvivl vil blive stående som hovedværket om dette emne.

Det er deres hovedtese, at Danmark i den allierede luftkrigsførelse – hvilket

i praksis ville sige den britiske – i princippet blev betragtet som alle de andre besatte lande. Når der alligevel var forskel på os og de andre, skyldtes det, at vi – med de undtagelser, der bekræfter enhver regel – ikke blev genstand for det, der i luftkrigens fagsprog hedder strategisk bombing, men udelukkende for angreb af taktisk karakter. Populært sagt faldt bomberne i Danmark ikke, fordi der her var noget, der var umagen værd at bombe, men af helt andre grunde.

I april-maj 1940 skyldtes luftaktiviteten over Danmark således englændernes forsøg på at afbryde tyskernes forbindelseslinier til Norge. I sommeren og efteråret 1940 var formålet at hindre en tysk invasion af England. I foråret 1941 gjaldt det dels om at ramme den tyske skibstrafik i de vesteuropæiske farvande, dels at binde de tyske jagere i Nordeuropa for at aflaste de engelske vanskeligheder i Grækenland. Da den engelske Bomber Command gik i offensiven mod Tyskland for alvor fra 1942, blev Danmark overflyvningsrum, hvilket fik mange mere eller mindre tilfældige bombenedkastninger til følge. Endvidere satte englænderne jagerstyrker ind, hvis hovedopgave det var at nedkæmpe det tyske natjagerforsvar i Tyskland og Danmark. Gennem hele krigen spillede mineringen af de danske farvande en væsentlig rolle. I den sidste krigsvinter kom dertil de direkte angreb på den tyske skibsfart mellem Norge og Jylland.

Fire luftangreb havde speciel dansk adresse. Det var tilfældet med de tre angreb på Gestapo-hovedkvartererne i Aarhus, København og Odense – nævnt i kronologisk rækkefølge – i efteråret 1944 og foråret 1945, og det gjaldt angrebet på BW i januar 1943. I modsætning til, hvad der hidtil er blevet accepteret som en historisk kendsgerning, påvises det, at dette sidste an-

greb *ikke* blev fremkaldt af den spæde danske modstandsbevægelse for at overbevise befolkningen om, at hjemlig sabotage var præcisere og derfor mere skånsom end angreb fra luften. Derimod var det et led i en fra England planlagt angrebsserie mod mål i de tyskbesatte lande for at afskrække de lokale befolkninger fra at tage arbejde for tyskerne og for i almindelighed at give dem et moralsk løft. Noget andet er, at det herhjemme blev opfattet som et svar på den danske henvendelse og som et argument for sabotage.

Denne fejltolkning af de engelske luftmilitære handlinger gik igen ved mange andre lejligheder. Mangt og meget, som kom til os ovenfra, blev tolket som bevidst planlagt og præcist udført strategisk bombing, hvilket aldeles ikke var tilfældet. Mange bomber blev kastet over landet, fordi flyet havde fejlnavigeret, og piloten troede, han befandt sig over tysk område. Andre bomber blev kastet for at gøre flyet lettere, så det bedre kunne undslippe nærgående tyske jagere. Atter andre blev kastet som »last resort«, når de af en eller anden grund ikke var blevet brugt hverken til det primære eller det sekundære mål. Ofte gled de to sidstnævnte årsager i ét. Men når den tilfældige bombenedkastning traf andet end den bare jord eller den flade mark, blev den tolket som bevidst rettet mod det pågældende mål, og derved kunne en vildfarende bombe på Skjern Svineslagteri i april 1941 og en bombe, der i stedet for det tyske luftværnsskyts ramte Aarhus Oliefabrik i september 1942, få en helt uanet effekt herhjemme og gøres til genstand for udlægninger, der slet ikke var basis for. Også det tyske militær gjorde sig indimellem skyldig i sådanne fejltolkninger af de britiske anstrengelser.

De resultater, de tre forfattere – hvoraf Henrik Skov Kristensen alene

tegner sig for næsten to trediedele af teksten, herunder det engelske resume – har nået på grundlag af deres særdeles omfattende arkivstudier og materialeindsamling, virker i alt væsentligt overbevisende. De har leveret et i dobbelt forstand vægtigt bidrag ikke blot til luftkrigens, men også til den danske besættelsestids historie. Dertil kommer, at de har formået at fremlægge deres stof letlæseligt og instruktivt, også når det drejer sig om komplicerede tekniske sammenhænge.

Når alle disse roser er givet, skal der også følge et par torne med. Forfatterne har villet slå ikke mindre end tre fluer med samme smæk. De har villet give dem, der er interesserede i besættelsestidens historie, et analytisk overblik i luftkrigens udvikling og Danmarks placering i denne. Samtidig skulle de flyvehistorisk interesserede have dækket deres behov for tekniske og operative detaljer, og lokalhistoriens dyrkere skulle have mulighed for at slå efter, hvornår deres lokalitet var blevet hjem-søgt af en nedkastet bombe, et nedfaldet fly eller en overlevende flybesætning. Følgen er, at den overordnede fremstilling ustandselig bliver afbrudt af yderst detaljerede beskrivelser af enkelttogter – samt af gode historier! Anmelderen har ikke tal på alle de gange, han har været med på et togt hen over Nordsøen og ind over den jyske vestkyst, og antallet af luftkampe med tyske jagere, han er blevet inddraget i, er legio. Er der overhovedet faldet nogen bombe over dansk territorium, uden at han har været med ved udløsningen af den? En god digression lader forfatterne heller ikke gå fra sig. Man fornemmer, at de ikke har kunnet nævne noget af alt det herlige stof, de har fundet frem. Det kan anbefales læsere af bogen at begynde med det ca. 40 sider store engelske resume. Det giver et for-

træffeligt overblik, hvorfra man kan styre ind i detailbeskrivelsen.

Indholdsfortegnelsen hjælper nemlig ikke i denne henseende. Den blander stort og småt og er til ringe hjælp for den, der søger overblik. S. 505 nævnes i et underafsnit »intruders«, og det nævnes, at dette fænomen er beskrevet »i en anden sammenhæng« tidligere. Man søger forgæves i indholdsfortegnelsen, for løsningen gemmer sig i teksten s. 238 midt i et afsnit, der hedder »En special-mission mod Aalborg 8. august 1941«! Flere gange begynder noterne forfra midt inde i et kapitel, hvilket tør karakteriseres som noget rod.

Anmeldelsens omfang tillader ikke i øvrigt detailkritik, men da anmelderen – bortset fra englænderen Max Hastings (s. 175 f) – er den eneste, mod hvem der polemiseres med navns nævnelser, skal han tillade sig at svare igen. »At SHAEF regnede den danske jernbanesabotage som en væsentlig militær faktor er blevet påvist, og det rokker ved Trommers udsagn om, at »i Vesteuropa førte de professionelle militære krig, som de plejede, uanfægtet af modstandsbevægelsens eksistens«, hedder det s. 668. Påvisningen finder sted s. 628, hvor en efterretningsrapport fra 4. april 1945 refereres, ifølge hvilken »attacks on railways by saboteurs has ... slowed down on the rate of arrival of troops at embarkation ports in Norway and more especially the movement away after arrival at Danish ports«. Bortset fra, at det fire sider forinden med reference til tysk materiale er blevet berettet, at grunden til, at der ikke kom tropper fra Nordnorge frem til Oslo, var kulmangel, må det undre, at Skov Kristensen, som har ansvaret for dette afsnit, ikke foretrækker udsagn, der stammer fra den part, angrebene er gået ud over. Dette udmærkede princip er han ellers flink nok til at bruge, når det gælder luftkrigen, hvor

han gang på gang kan konstatere store diskrepanser mellem tro og virkelighed, men jernbanesabotagen i Jylland er måske noget andet?

Hvad rokeringen af mit udsagn om krigen i Vesteuropa angår, formoder forfatteren, at jeg »naturligvis (kan) mene« Holland, Belgien og Frankrig. Ja, hvad ellers, når talen er om sommeren og efteråret 1944. I virkeligheden opløser denne sidste del af polemikken sig i den blå luft, for ti linier længere fremme anser forfatteren det for »troligt, at hvis Danmark virkeligt var kommet i brændpunktet med direkte indsats af vestallierede styrker, ja, så ville man have handlet nogenlunde som i Frankrig«. Endnu klarere udtrykkes det i det engelske resume: »There is no doubt that if 2nd British Army would have had to fight in this country, 83 Group would have supported intensely« (s. 767). Netop, og det er endda mere end hypoteser, for luftstøtten til jordoperationerne var jo faktisk allerede begyndt med det amerikanske angreb den 2. april 1945, der blev tilbagekaldt i sidste øjeblik på grund af vejret (beskrevet af Claus Kofoed s. 601 f.) og med de væbnede rekognosceringer over dansk område i slutningen af april og begyndelsen af maj 1945 (beskrevet af Skov Kristensen s. 603 ff.)

Men »Schwamm drüber«. Hovedindtrykket er som sagt et solidt og vægtigt bidrag til de fem års historie – i øvrigt garneret med et overdådigt billedmateriale (hvor mindre nok kunne have gjort det).

I sammenligning hermed er Carsten Petersens lille bog om Karup – »Fliegerhorst Grove« – og det tyske jagerforsvar i Danmark en beskeden sag. Man kan blive klogere på flyvestationens topografi og kommandobunkens indhold og arbejdsgang, ligeledes på det tyske radarforsvar i Danmark, men nogen analyse eller konklusion gi-

ves ikke og er formentlig heller ikke tilstræbt. Carsten Petersen bruger materiale både fra militærarkivet i Freiburg og fra Public Record Office i London, men henvisningerne er samlet i én uspecificeret klump på sidste side og er derfor værdiløse. Bogens illustrationer er gode.

Aage Trommer

Anders Bjørnvad: *Hjemmehæren. Det illegale arbejde på Sjælland og Lolland-Falster 1940-45*. (Odense Universitetsforlag, 1988). 605 s., 298 kr.

Jørgen H. Barfod: *København kampklar. Københavnsledelsen og den illegale hær 1943-45*. (Årsskrift for Frihedsmuseets Venner, 1988). 163 s.

Hovedemnet for begge bøger er den illegale hær, hvis opbygning begyndte i 1943, og hvor de to behandlede områder i 1944 indgik som hhv. region V og VI. Da vi hidtil kun har haft en enkelt tilsvarende undersøgelse – Aage Trommers om region III, Sønderjylland fra 1973 – repræsenterer de et væsentligt bidrag til den udforskning af modstandsbevægelsen på lokalt plan, som Jørgen Hæstrup for mange år siden efterlyste som et nødvendigt supplement til hans egen landsdækkende kortlægning. Begge undersøgelser er i modsætning til hovedparten af den lokalhistoriske litteratur om besættelsestiden professionelt arbejde. Men der er forskel på ambitionsniveauet.

Bjørnvads arbejde om Sjælland og Lolland-Falster er langt det mest omfattende. Udover at finde og udnytte det eksisterende materiale, der findes spredt i arkiverne, har Bjørnvad også fortjeneste af at have foretaget en omfattende selvstændig indsamling især af beretningsmateriale fra involverede